



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis  
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus  
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,  
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

**Raemond, Florimond de**

**Coloniae Agrippinae, 1655**

caput decimum sextum. De infortunato Mariae Stuartae viduae post  
mortem Francisci II. Galliarum Regis matrimonio: deque ejus captivitate &  
Moraniae comitis proditione.

**urn:nbn:de:hbz:466:1-10880**

dem deinde eadem excusandam missus Rerfius Equitum Tribunus seu Marefcallus, simul de matrimonio inter Reginam & Ducem Alenconium tractavit. sed regina pustularum morbo tum laborante, res in aliud tempus dilata fuit. Mongomerius vero in Gallia postea captus, & Lutetiam ductus, capitis supplicium luit.

DE INFORTUNATO MARIÆ  
Stuartæ viduæ post mortem Francisci II.  
Galliarum regis matrimonio: deque  
eius captivitate, & Moraviz Comitis prodicione,

CAPUT XVI.

ARGUMENTUM.

- I. Odium inter Angliam & Scotiam reginas.
- II. Scotia regina in Scotiam revertitur, & cum Angliæ regina in gratiam redit.
- III. Darlaus de regina tollenda, ac regno in se transferendo deliberat. Riccium Pedemontanum interfici curat.
- IV. Darlaus à Moravio Regina fratre spurio, aliisque, quorum princeps fuit Comes Bothuelius, tollitur. Regina Bothuelio nubere coacta.
- V. Eadem captiva in lacum Laninum ablegatur.
- VI. Religionis in Scotia status, forma, & summa.

**V**etus est illud Tyrannorum; Fidem si violanda sit, regni causa violanda esse, in cere vi pietatem colendam (a). Eius rei illustre ac flebile exemplum Anglia dedit in Maria Stuartæ Scotiæ regina, in cuius supplicio omnium regum maiestati turpiter fuit illudum. Eam in theatrum hic producere mihi visum est, ut gloria eius ob causam Dei & Catholicam religionem martyrio affecta tanto magis in conspicuo ponatur. Ducto ergo altius exordio à primis velut cunabulis ad sepulchrum vsque eam comitabimur: quod quidem etsi triste ad spectu, non minus tamen quam ipse regius thronus gloria habet & felicitatis.

Defuncta Maria Angliæ ex Henrico VIII, legitima regina, Henricus II, Franciæ rex, qui filio Francisco II, Mariam Scotorum Regis filiam in

matrimonium Anno 1558. mense Aprili collocari curarat, omnem legitimam Henrici VIII. prolem extinctam videns, præter unam Elisabetham, quæ tamen & Parlamenti decreto, & Pontificum Bullis illegitima declarata fuerat: Mariam velut proximam hæredem, utpote ex Margaritâ, Henrici VIII. sorore, & Iacobo IV. Scotorum rege natam, (b) Angliæ reginam proclamari & Franciæ ac Scotiæ insignibus Anglicana adungi iussit, quo facto & quadam Mariæ felicitas ex dignitate & spe novi regni obtinendi, aliquando visa est oboriri, & Angliæ status in securo de successione certa collocari.

At non diuturna hæc fuit felicitas. O spem fragilem & caducam! Ecce, dum Maria ad Angliæ adspirat coronam, non modo de sua ipsius corona, sed vita etiam periclitatur! Sic quod summo ipsi honori & emolumento futurum videbatur, in extremam, si externa hæc spectemus, perniciem cecidit. Ne scio quo fato factum dicam, ut nulla umquam cum Anglis confederatio vel affinitas Gallis felix fuerit. Omnis certe hæc titulorum, omnis imperij accessio paulo post in fumum abiit. Maria in Gallia Angliæ se reginam ferebat; at illa altera, hac in legitimam multo felicior, Londini regnabat, Elisabetha nempe, illa infamis Annæ Boleniæ proles, à regni Ordinibus ad regnum euecta, deiecto Huntingtoniæ Comite, qui vnius diei rex fuerat. Ex illo vero diei vix potest, quantam iræ molem Elisabetha aduersus Mariam conceperit, præsertim quum merueret, ne Galli armis regnum illud vindicare sibi conaturi essent: quorum impetum nondum stabilito regno ægrè sustinere se posse intelligebat. Quocirca omnia prius tentanda sibi rata, quæ Catholicam hætenus se simulauerat religionis cultum mutauit, ut hæreticorum armis & opibus sese muniret, missisque ad Gasparem Colnijum Calvinianæ sectæ amicum, maritimæ rei in Galliap: affectum legatis, cum eo egit, ut regnum turbis vadique inuolueret, atque ita regem ab oppugnanda Angliæ cura & cogitatione auocaret. Et hoc quidem primum fuit fundamentum inter Gallos Hugonotas & Anglos Protestantes in iræ confederationis. Habebat tum in Gallia domicilium ex Scotica Nobilitate primarius iuuenis, Iacobus Hamiltonius

Y 3 no-  
a Cicero de officijs. b Henninges 4. Part. Gen. 1.  
in Scotia Regum Familia. Item Reu. J. J. J.

nomine, cuius pater Castelli-Eraldi Ducatu à rege donatus fuerat. In reginæ promissis & coniugij spe seductus, quum Hugonotarum partibus se adiunxisset, detecta Ambrosiana coniuratione, in Angliam fugit, ubi in magna inopia & ignominia miseram vitam traduxit. In Scotia Maria regina fratrem habebat nothum, Jacobum Stuartum nomine Arizanz, postea etiam Moraviz Comitem; quem Jacobus rex Ecclesiasticis aliquot beneficijs donari curarat. Hunc Elisabetha per Cnoxium apostatam aggressa, facile primo ad hæresin, deinde ad suam factionem adiunxit. Hic ille est qui innumera mala Catholicis, pleraque publica officia hæreticis distribuit, ut Maria aliquando in regnum reversa, Catholicæ religioni ubique obicem positum inveniret. Tanta varicie Calvinii spiritus Regnis insidiatur.

II. Interca mortuo Henrico II. patri An. 1559. Idib. Julij, Franciscus II. Mariz maritus non diu supervixit. Quo Anno 1560. Nonis Decemb. sine prole (e) defuncto, Maria in Scotiam redijt, frequenter procerum concursu & lætis populi acclamationibus excepta, solis hæreticis reditum eius ægre ferentibus, tam religionis quam Guisiani nominis odio. Elisabetha officio in speciem deorat, missis legatis, scripsitque ad eam honorifice litteris, quibus & adventum ei gratulabatur, & si Principi, alicui ex Anglis, vel Roberto Dudley, quem ipsa Ganymedu loco habebat, vel Thoma Havarto Norfolkia Duci nubere vellet, Anglia coronam se illi imposituram pollicebatur. Ad ditum munus, adamas in duas aequales partes divisus, cum promisso, quamprimum quacumque circumventia semissem ad se missura esset, statim se ea visa, auxilio ipsi ad volaturam. E contra Maria adamantem cordis effigie sculptum annuloque insertum, Elisabethæ dono misit, cum his Latinis Georgij Buchanani versibus:

Non me materies facit superbum,  
 Quod ferro insuperabilis, quod ignis,  
 Non candor macula carens, nitoris  
 Non lux perspicuis, nec ars magistris  
 Quis formam dedit hanc, datam loquaci  
 Circumv. sive eleganter auro:  
 Sed quod cor Domina mea figura  
 Tam certa exprimo pectore ut recluso  
 Cor siluminibus queat videri,  
 Cor non lumina certius viderens,  
 Sic constanti firma cordi utriq;

Sic candor macula carens nitoris  
 Sic lux perspicuis, nihil doli insus  
 Celans, omnia deniq; aqua præter  
 Unam aurissem. Dein secundus  
 Hic gradus mihi sortis est saventis,  
 Talem Heroida quod videre sperem,  
 Qualem spes mihi nulla erat videndi,  
 Antiqua Domina semel relictæ.  
 O si fors mihi faxit, utriusq;  
 Neclam ut cor da adamantina cætera,  
 Quam nec suspicio amulatiove  
 Livore, aut odium, aut senectæ solvas!  
 Tam beator omnibus lapillis  
 Tam sim clarior omnibus lapillis,  
 Quam sum durior omnibus lapillis.

Et hæc quidem optimæ reginæ sinceritas causa ipsius fuit ruinz. Mater periculorum, ac proverbium, est securitas & Mater securitatis est dissidentia, quæ una Elisabetha imperium sibi diuturnum conservavit: quum e contra non imperium modo sed vitam quoque Maria perdidit, eo quod proditoribus nimiam habuerit fidem, fratri notho imprimis, quem ex Priore Santandreani cœnobij Moraviz Comitem creavit. Quæ reginæ liberalitas prudentioribus etiam tum summe displicebat, ut quam tam ipsi, quam reipublicæ in exitium cessuram facile augurabantur. Hoc enim honore ille non contentus, etiam regnum tandem ambire cepit, ususpottissimum ad id Cnoxij cuiusdam, acerrimi ac seditioni concionatoris opera. Quæ de re monita regina, tantum abest ut conatibus eius præverterit, ut etiam cum nobilissima femina matrimonium ei conciliavit, nempe Maria Kerta Martialis Comitissæ filia. (d)

Mariæ reginæ nuptias complures exteri Principes ambiebant, & imprimis Hispaniæ ac Sueciæ reges. Sed obstabat Moravius, & quæcumque poterat impedimenta subijciebat: ut qui regnum sibi ipse affectaret: ad quod facile perventurum se existimabat, regina sine prole existitæta. Quia vero ad Hamiltoniorum familiam reginæ proxime spectare non igaorabat, & ipse acerrimas cum ea similitates suscepit atque exercuit & Læviniz

c Reusnerus & Henninges. d Henninges loco citato.

uina Comitem cum ea commisit. Is tum in Anglia aberat, ibique ducta vxore, duos filios genuerat: quorum natu maior Darlæi dominus dicebatur, genere & forma præstans circiter vnde viginti annorum iuuenis. Huius in matrimonium asciscendi reginæ auctor fuit Morauus, etsi non serio id ageret, vt qui minime tam paucorum annorum, & quidem priuatæ conditionis iuueni nupturam pararet; sed eo consilio, vt simulatum & odiorum semina inter Hamiltoniorum & Læuinæ Comitum familias iaceret. Ab his nuptijs quum præter spem regina non abhorreret, Mathæus Stuartus, Læuinæ Comes, qui, vt diximus, in Anglia hæcenus exularat, bonis ac dignitati restitutus fuit. Cum eo in Scotiam redijt Henricus filius, à regina comiter acceptus: quem quotidiana illecta consuetudine non mediocriter amare cœpit, ac tandem vnum sibi adsciuit, clam indignante Morauo, & tam patri quam filio necem, reginæ vero captiuitatem machinante. Hoc conatu frustratus Morauus, cum Angliæ regina fedus renouauit, accepta ab ea quater mille librarum annua pensione, ac per totum regnum tumorem per seditiosos concionatores spargi curauit, nuptias illas ed spectare vt Papanæ, factionis assumto rege, reformata, si dijs placet, religio extirparetur, & nobilitas ad restituenda Ecclesiæ bona cogereetur. Quibus dici non potest quantopere hæreticorum animi fuerint commoti. Equidem Catholico regi vix quidquam probro suis contingere posse existimo, quam si hæresi liberam grassandi permitrat facultatem, ac sibi ipsi subditis suis morem gerendi necessitatem imponat, vt tum Mariæ reginæ accidit cui vnus tantum Sacerdos permissus erat, qui Missam Catholico ritu celebraret qui tamen in conspectu reginæ à Morauii ministris iniuriose fuit pulsatus. Ipse Buchananus, qui ex meritis mendacijs earum rerum historiam contexit, in Calvinisticis Consistorijs decretum ait, vt de eo tamquam idololatra, secundum Mosaicam legem, pena sumeretur. Tandem Morauus, adiuucta sibi magna tam procerum quam plebis factione, regi ac reginæ apertum bellum indixit, nihil dissimulans, id se velle vt Darlæus regno deijceretur. Regina vero quamuis bello parum affluera, singularem tamen animi magnitudinem in omnibus præ se ferens, mox & ipsa quantas potuit copias contraxit, iisque rebelles fudit ac fugauit: qui plerique in Angliam sese recepe-

rant. Harum rerum accepto nuntio, Elisabetha cum suis habita deliberatione, non apertum cum Scotis bellum gerendum, sed Mariam reginam insidijs circumueniendam esse decreuit: quæ & facile sint processuræ, Mortonij potissimum opera, qui in Scotica aula pleraque pro suo lubitu administrabat. Huius consilij præcipui auctores fuerant Cæcilius & Thomas Randolfus: qui vnà cum Bacono ab Elisabetha in Scotiam missi, cum Mortonio, Ruueno, Lindesio & Macgillio conspirationis socijs, consilia communicarunt. Hi deinde Darlæum solum nocti, ei suaserunt vt muliebri imperio sese eximeret, ac regnum, quod consortis impatiens sit, ipse administraret. Ad eam rem sua auxilia nunquam ipsi defutura. Etsi vero in omni hac re parum sit difficultatis, tamen etiamsi vel maxime impedita esset, rem tantam, in qua & de honore ipsius & publica regni salute ageretur, omitendum non esse, sed mature aggrediendam. Nihil vero iuuenis animum magis pupugit ac commouit, quam Davidis Riccij mentio, quo ministro regina in rebus suis plerisque utebatur, quum ob summam industriam & dexteritatem, tum singularem fidem percharo. Huius illi auctoritatem & potentiam inuidiose exaggerabant omniaque non modo ipsius nutu circumagi, sed etiam proceres, atque adeo ipsum regem contemni calumniabantur. Huius ergo audaciam reprimendam & superbiam insigni exemplo retundendam ac sine dubio eo sublatio, reginam quæ nutu eius circumageretur alia consilia sequituram, & tam regem quam proceres maiori in precio habituram. Sic ergo Davidis cædes decernitur, ipso rege certis capitibus subscribente.

III. Nec vero difficile erat iuuenilem Principis animum ambitione exaui expugnare. Cnoxi interim publico scripto Gynæcoetiam infestante Mortonius vt ex vna regem, ita reginam ex altera parte incitabat, & quascumque poterat inter maritum & vxorem odij causas ferebat, Darlæum id agere insusurrans, vt regni arbitrium omnemque potestatem à regina in se solum transferret. Inter hæc regina omnium istorum ignara, absente Morauo, regni comitia indicit ad res tam religionis quam iustitiæ melius constituendas. Darlæo clam indignante, vt quæ sciret de pœnis eorum qui in Angliam profugerant

tam-

tamquam perduellium, actum iri. Sed ex postea res incidunt quæ totum regnum miseris modis conturbant. Primo Cardinalis Sancti Andreani; deinde Davidis Riccij cædes. Et huius quidem ordo sic habet. Quum rex à maleuolis instigatus, Riccium, cui regina multum fidebat, tollere decreuisset, vñ cum Iacobo Duglassio Mortonij Comite, Patricio Lindesio, & Patricio Ruueno, in cellam reginæ vbi cœnabatur, per scalas angustas & secretas ascendit. Tum regina Ruueni potissimum habitum contemplata (arma enim longæ tunicæ superinduerat, galeam capiti impostam gerens) Quid hic, ait, Ruuene, ridiculus quidem, sed nullius boni index, sibi vult apparatus. Tum ille, Nebulonem, inquit, quærimus, quem tu ò regina, nimis magno in precio habes: digito in Riccium intento. Ibi regina perterrita, vim ab homine deprecari cœpit: sed intentato pectori pugione silere iussa est, nisi cum eo interfici mallet. Sic miser ille ante reginæ pedes, iustitiam implorans confoditur & trucidatur. Anglorum qui primi huius cædis suosores fuerant, Consilium erat, hoc facinore in conspectu reginæ perpetrato ferum quem iam fere ad ultum regina vtero gestabat, perdere, inimicitiasque irreconciliabiles inter regem & reginam seminare. Si enim isti uenturum hominis cædem quæsiissent, facile eius alibi occidendi potestatem habuissent.

Patrata hac cæde, à coniuratis reginæ custodes sunt apposti. Postridie Morauius ex Anglia reuersus est, à regni Ordinibus ad comitia euocatus. Habita deliberatione, reginam tollendam esse, à quibusdam decretum aiunt. Cædis in Riccio perpetrata causa ad alterum prætextitur: cui tamen pauci fidem habebant, quum Davidem iam secesserum ac deformem, nullam etiam ob causam quam ob summam fidem & industriam reginæ percharum fuisse non ignorarent. Quin etiam de Catholicis omnibus in toto regno interficiendis, & Darlæo solo Rege proclamando Consilia inita. Morauius interim, homo astutus & versipellis reginam clam adit, & superioris cædis ac prodicionis ignarum se simulans, rogat vt regina facinus istud auctoribus ignoscat. Tum regina, ne minimum quidem de pristina Maiestate remittens, Nihil certi hac de re statuere se posse inquit, quamdiu velut in custodia asseruaretur: libertati vero restitutam, plus illis præstituram quam petere aut exspectare ausing. Morauius inde Regem

de bona Reginæ voluntate edocet: qui mox & ipsam se eam adit, & vt præteritarum iniuriarum memoriam deponere vellet obsecrat. Et regina quidem maritum acriter initio obiurgat, & quam imprudenter egerit demonstrat. Anglos quippe & coniuratos id vnum spectare & agere, vt se cum fetu extincta, ipsum quoque deinde è medio tollant. Mox ille errore cognito, multis cum lachrymis iterum veniam precatus, omnem conspirationis ordinem deregat: decretum nempe à coniuratis, Flaminium, Leuistonum & Iacobum Balfurium in iudicio reos peragendos, & publice supplicio afficiendos alios proceres alijs modis tollendos; tum feminas aliquot primarias suffocandas esse: ac simul promittit ac protestatur, se contra Reginæ libertatem nihil posthac moliturum. Inde proceribus, & maxime coniurationis socijs, præclaram reginæ voluntatem prolixè exponit, & pro ipsius libertate intercedit. Re diu multumque disceptata, alijs reginæ cædem urgentibus, alijs nouam eius gratiam hoc beneficio captantibus, tandem Darlæo reginæ, ex morbo etiam affectæ, custodia permittitur: qui ea nocte vñ cum illa ex Edimburgensi arce Dumbarum profectus, tum multas copias, in quibus nouem millia armatorum erant, collegit. Hoc inopinato euentu perterriti coniurati plerique in Angliam aufugerunt: Morauius vero non multo post, deprecantibus pro eo nonnullis proceribus, ex Anglia reuocatus, & à regina in gratiam receptus fuit quæ quidem gratia deinde in ipsius reginæ æregis exitium vertit.

Darlæus, Morauium & socios in tanta apud reginam auctoritate esse, vt ipsorum arbitrio omnia administrarentur, indignatus, reginæ consilium de tollendo Morauio detexit: quod illa auersata, regem ad alia Consilia flexit. Quia vero Darlæus hoc suum propositum iuuenili quadam temeritate ita celare non poterat, quo eius indicia ad Morauium peruenirent: Morauius insidjs regem sibi præuertendum decreuit. Circa idem tempus Mortonius, Lindesius & alijs Scoti transfugæ, Elisabethæ commendatione in gratiam à Maria regina recepti sunt: qui mox, vix dum reuersi scelerata in patriam & reginam Consilia agitare cœperunt, atque illud præcipue, vt inter regem & reginam discordiarum semina sererent. Quum vero animaduertent, ad reginam contra maritum incitandum nullas valere artes, Me-

Morauium ad regem tollendum allegarant, communicatis cum Bothuelio Comite ambizioso & crudeli homine Consilijs, vt cædi manum præstaret, & reginæ, velut ad compensationem facinoris, matrimonio promisso, confectisque etiam publici Notarij, Alexandri Haij, manu eam in rem tabulis. O rem inaudita barbariæ plenam: Siccinæ & regiam Maiestatem contemni, & summam illam formæ elegantiam à subditis tamquam pessimi facinoris & parricidij auctoramentum vanalem haberi: Vnica illa restabat cura, quomodo scilicet omnis facti inuidia & ignominia in ipsam reginam deriuari posset. Morauius vt suspicione se eximeret, reginam monuit, Glasceuz à Darlzo marito, eius patre Leuinæ, & Glencarnæ Comite de regno ipsi auferendo Consilia haberi: quæ præsentia sua facile esset euerfura. Interim in morbum rex incidit: quem regina multoties inuisit, omnibusque humanitatis officijs profequuta est. Conualescentem Morauius induxit, vt habitationem paullo salubriorem quaereret. Sic ergo is ad Kirkofeldij cuiusdam ædes diuertit: à Morauio ex Aranæ Comitris, Hamiltoniorum familiæ principis, palatio quò regina eum comitata fuerat, deductus. Apperente iam designandi facinoris die, Morauius, vxoris morbum prætexens, ex aula discessit, prius tamen Herlesio indicans, illi nocti Regem non fore supersitem, quod & accidit: siquidem inter tertiam & quartam noctis horam, ædes in quibus rex diuersabatur, supposito & incenso puluere conuulsa, & miser Princeps eius violentia occisus est. Facinus hoc regina, vti parerat, indignissime tulit, & in eius auctores inquitendi negotium Argathelæ Comiti dedit, in quo tamen ille segaiter admodum versatus est, vt qui coniurationis esset parriceps. Tandem Bothuelius publica omnium voce, & affixis etiam scriptis designatus, comprehenditur, & parricidij accusatur: quod tamen ille iudicium, vt pote in quo plerique Morauij factioni addicti sedebant, facile elafit. Videbant enim, Bothuelium damnatum procul dubio ipsos quoque tamquam conscios proditurum, atque ita reginæ innocentiam, in quam omnem facti inuidiam deriuare cupiebant, patefactum iri: quæ mariti corpus è ruderibus erutum, non sine lachrymis regijs maiorum tumulis inferri iussit, sine vlla fere pompa, vt quæ in toto suo comitatu vnum tantum sacerdotum haberet.

Nò multo post Bothuelius coniurationis socios de promissis appellat. Illi reginam ad eunt, & vt maritum sibi ex Scotica Nobilitate (neque eam exteri Principis imperium Scotos facile laturos) eligere vellent, rogant, proposito Bothuelio. Sed id matrimonium reginæ minus placebat, causant cum iam cum Hantilæ Comitis sorore nuptias contraxisse. At illi diuortium inter eos factum aiunt, nec multo post de Bothuelij vxoris morte nuncius affertur. Quare Bothuelius occasione vtendum ratus, quum procerum in suas cum regina nuptias consensum scripto consignari, & sigillis ipsorum confirmari curasset, reginam Sterliao, vbi filium inuiserat, redeuntem intercipit, & Dumbarum abductæ, procerum illud scriptum de nuptijs exhibet, rogans vt & ipsa assentiretur, nec sua tergiversatione nouis turbis occasionem daret. His circumuenta difficultatibus regina, & ab omnibus deserta, quamuis ægre, tandem tamen assensit, præsertim quum ita in Bothuelij se esse potestate intelligeret, vt euadere inde nullo modo posset. Morauius ac socij quamprimum de Bothuelij cum regina matrimonio nuncium acceperunt, arma statim arripiunt, Bothuelium diuulgatis scriptis reginæ cædis insimulatum persequi, ac reginam liberare se velle prætexentes. Duncalmo inde Bortuicum profecti, & reginam & Bothuelium in potestatem redigere tentant; qui tamen Dumbarum inde, mutatis vestibus, euaserunt. Eo variis ex locis multis confluentibus, regina breui iustum fere exercitum confecit, & inde Carberillum duxit. Ibi à rebellibus quidam missus reginæ exposuit, arma ea non contra reginam, sed Bothuelium sumta: à quo si causam suam segregare vellent, facile ei cum Nobilitate conuenturum. Sic ergo regina vt pacis se cupidam ostenderet, Bothuelium à se discedere iussit, ac totam se rebellium potestati permisit: quod omnium illorum quæ experta illa postea est, malorum causa fuit & origo. Edimburgum enim regni metropolin ac regum sedem velut in triumphum ducta, dici vix potest quantas contumelias perpessa sit. Erat in vexillo quodam militari depictus Henricus rex mortuus, & iuxta filius infans, vindictam parricidij à Deo exposcens: cuius quidem quum alij scriptores hæretici, tum Buchananus in primis in rerum Scotticarum Historia, reginam insimulare non verentur. in Anglia

glia etiam libellus prodijt, à Joanne Oniatedo Londini Anno M.DLXXXVII. excusus, titulo Apologiæ pro iusta sententiâ contra Mariam Scotiæ reginam lata, eadem calumnia plenus, quum nulla pagina sit, quin mariti eadem à regina designatam inculcet. Omnes vero quibus auctor illius uritur probationes ex Buchananii Historia desumptæ sunt: quo ego vel infanriorem hæreticum, vel mendaciorem historicum, vel vaniorem atque impudentiorem hominem in toto orbe vix reperiri puto. Verum quia atrox admodum hæc est calumnia æge paucis eam refutabimus, & idoneos testes producemus.

Ac primum quidem, Alexandrum Haium, Notarium, qui hunc de cæde regis contractum scripto consignavit. Tum ipsius Moravij confessionem Hereho factam, quum ea de re Eboraci ab Anglis interrogaretur. Sed & idem alibi dum fluvium quendam inter Edimburgum & Fermelindunum trajiceret, eum factum esse constat. Proxima post patricidium die Robertus Durus ab Archiepiscopo Glascuensi, reginæ apud Galliæ regem Oratore missus, reginam movit, Hugonotis in Gallia intellectum, atrocem contra regni primates agitari proditorem Edicta etiam contra Bothuelium à coniuratis publicata, & summa in eo capiendæ negligentia, reginam nunquam cogitati facinoris ab invidis & malevolis insimulari facile evincunt. Omnes tum Bothuelium ad iudicium poscere, nec tamen quisquam, regina iam in potestatem redacta, de eo comprehendendo laborate, quin etiam ultro in regno commorandi facultatem connivendo dare. Atquisi solus is reginæ cædis reus fuisset, facile comprehendi poterat. Sed metuebant illi, ne Bothuelius captus socios proderet. Ut ergo fugiendi necessitatem quasi ei imponerent, Nobiles quosdam & Bothuelij ministros quæstioni subjectos, eò potissimum adigere conati sunt, ut reginam cædis consciam esse faterentur. At tantum abest ut quidquam illi de regina facti sint, ut etiam ultro Moravium, Mortonium & Lindenium, qui matrimonij inter reginam & Bothuelium tabulis subscripserant, nominarint, in primis vero Arcibaldum Duglassium, Mortonio proxima cognatione iunctum: quod & litteræ ab eodem ad reginam scriptæ ( quarum autographon penes eos proceres est qui in Galliam postea profugerunt ) aperte testantur. Bothuelius interim territus, in Daniam se recepit: ubi à

Scotis mercatoribus agnitus, & eorum suggestione in custodiam datus, omnia humanitatis officia à rege expertus est, quibus tamen uti noluit, ac tandem exacto decennio, vitam clausit, excusata prius diligenter de Darlaci cæde cuius ipse auctorem se fatebatur, regina, omnibusque conscijs præsentè Episcopo quodam & alijs, nominatis: adque postea ipse Rex Daniæ quum ad alios Principes, tum in primis ad Elisabetham Angliæ reginam diligenter perscripsit.

Sed ut eò undè digressi sumus redeamus, postquam Maria regina ultro, in subditorum manus sese tradidit, non quidem in regiam arcem Edimburgi ( quæ statim ablata inde aliò regni corona, direpta fuerat ) sed in custodiam, ac postmodum quoque imposta, & vili admodum vestitu induta, & per ora vulgi traducta, ad lacum Lævinum inde deducta fuit. Ibi varijs deliberationibus habitis, nonnulli censebant in lecto strangulandam esse, ac tumorem spargendum quod mortem sibi ipsa conscivisset, Sed hæc consilium alijs nimis crudele videbatur. Moravius tum in Gallia erat, & in sermone cum Guisjs de ijs quæ in Scotia accidissent habito, magnum quem inde caperet dolorem præ se ferebat, interim vero Scotiæ proceres ad eadem reginæ hortabatur, qua viva in patriam redire nollet. Quo minus vero capitalis tum in Mariam sententiâ lata fuerit, Angliæ regina præcipue obstitit, quæ iure prius agendum, ac Mariam reginæ dignitate privandam censebat, ne de Reginæ sumptum à subditis supplicium dici posset: missio ad eam Nicolao Trogmortono, cum litteris quibus dolorem suum quem ex adversa ipsius caperet fortuna, testabatur; & quia inimici e medio eam tollere decrevissent, nisi regno ce deret, idque in filium puerum transferret, monebat, ut eorum voluntati sese accommodaret, quum præsertim quidquid hac in re faceret, nullam vim esset habiturum, utpote ab iniuria per vim extortum. Sic regina à Lindesio potissimum mortem ipsi minitante, coacta, regno se abdicat, tabulisque ea de re confectis, nondum tamen ab ipsa lectis, subscribit; prius tamen vi se coactam protestata: cum quibus Lindesius Sterlinum profectus, reliquos suæ factionis proceres ad Jacobum VI regno inaugurandum evocat. Eodem tempore Ioannes Hamiltonius Episcopus Santandreas, regni Primas, & ipse in dictis comitijs, cum regina amicis de ea liberanda deliberat. Dum hæc ita gerun-

tur, Moranius è Gallia redit, vt & comitijs & regis coronationi interesset. Iis comitijs ex ordine Ecclesiastico interfuerunt Adamus Orcadensium Episcopus, à rerum Scotticarum Scripseribus necromantia & vesicij infamia aspersus, & Abbates nonnulli Morauio cognatione iuncti. His acriter se opposuerunt dictus Santandreanus Episcopus, Argathelia & Huntillæ Comites, itemque Herelius. Sed nihilominus illi cœpta consilia persequuti sunt. Moranius tamen, qui regnum ipse affectabat, conatu suo frustratus est.

VI. Hic quidem tum etat Republicæ in Scotia status: nec melior, immo multo deterior erat religionis status. Leslius Rosiensis Episcopus, in Commentarijs suis rerum Scotticarum ait, Anno **M D L X.** antequam regina è Gallia appulisset, synodum in Scotia fuisse habitam, vt tot exortis in religione turbis remedium quaereretur. Vix dum in regnum venerat Maria, quum proceres quidam supplicem libellum multis erroribus & calumnijs refertum (Primos vocant Reformationis articulos) ei obtulerunt, quo periebant, vt diuinus cultus vulgari lingua perageretur, vtque populo Episcopus & Pastores eligendi fieret potestas: multaque alia extorquere conabatur, quæ tamen regina non modo facere reculauit, verum etiam Cnoxium & alios duos seditiosos concionatores, qui ad Lindesij & aliorum patrocinia confugerant ad dicendam causam adesse iussit, qui omnes fere se subdixerunt. Ac licet proceres nonnulli hæreticæ factionis pro eis intercederent, regina tamen aperte protesta est, effecturam se vt istorum exemplo terribi alij saniora consilia sequantur, & à regno perturbando desistant. Nec mora. Vastantur cœnobია, templa spoliantur, diripiuntur bona Ecclesiastica: imprimis Carthusianorum, Carmelitarum, & Franciscanorum monasteria solo zquantur. Religiosi, qui barbarorum hominum manus ægre euaserant, ad reginæ pedes pronoluti, iustitiam implorant. Sed frustra: Morauio rebellibus se adiungente, & cum exercitu Edimburgum versus contendente. Eum vero regina primatios ciues & vrbium magistratum summo opere rogat, ne rebelles admittrent, statim tamen à tumultuante plebe Moranius admissus & in vrbem receptus fuit. Quare regina inde celeriter Dumbarum se recepit: quo non multo post de vastatis ab hæreticis templis & diruptis regis thesauris rumor fuit perlatus. Alanus scribit, Episcopos ab

hæreticis ædibus suis eiectos, omnibusque bonis exutos: ab iisdem deiectas & contractas sacras imagines, & hostiam Eucharisticam furca affixam, ac tormentorum ictibus peritam fuisse. Nec minus cum priuaris Catholicis actum, quorum bona militi in stipendium fuerunt assignata, Multa tum crudelissime patrata: sed illud in primis, quod impij homines seni cuidam sacerdoti multis ictibus confixo, etiamnum spiranti ac videnti carnis particulas è corpore exfeiderunt, easque hamis affixas piscibus pro esca obiecerunt; & hominem ita horrendis modis excarnificauerunt, donec tandem spiritum Deo reddidit.

Horum tumultuum & turbarum præcipui auctores erant Paullus Merhem pistor quidam, & supradictus ille Cnoxius: quorum hic quidem Maria in Anglia regnante, Genex Caluino operam dederat, eiusque dogmata imbiberat. Ab eodem tum liber scriptus fuit & editus, quo Anglos ad Mariæ cædem exstimulabat. Hæreticus hic apostata, abiecto cucullo, vna vxore non contentus etiam paternum thorum commaculauit, incestu cum nouerca commisso: quam ob causam etiam in Angliam profugere coactus fuit. Vnde postea reuersus, tres puellas secum circumduxit: quibus & mox quartâ addidit, nobili genere progeneratam, & philetro seu vesicij ab ipso incantatam. Erasmus quodam loco ait, Monachum sibi notum esse, qui pro vna tres vxores duxerit; itemque sacerdotem quendam, ceteroqui hominem non malum, qui feminam adulterio ante ab ipso corruptam matrimonio sibi iuauerit. Ex horum apostatarum numero Buchananus quoque fuit, & ipse è monasterio profugus, qui complures seduxit & perdidit.

Porro Scottorum religio à Caluinismo Anglorum multis in rebus discrepat. Nullos dies festos Scoti celebrant: eoque ab Anglis ridentur, dicentibus, Scotos continûe laborare, Anglis tamen multo esse pauperiores. Quum Lamortz Fenelopius Christianissimi regis Legatus in Scotia ageret, non solum pro tanti regis dignitate parum honorifice fuit habitus, quod regina captiua, rex vero in rebellium esset potestate, periculum etiam adijt, seditiosis quibusdam clamantibus, non fere adum esse eum qui Antichristi insignia, Crucem scilicet, Equestris Ordinis S. Spiritus in Gallia insigne, publice ferret: adeo vt pætor Edimburgensis ad arcendam iniuriam ædes



in quibus Legatus versabatur, nocturno praesidio firmare coactus fuerit. Hac legatione effectum est, ut Iacobus VI. confirmato cum Galliarum rege federe, in libertatem se vindicaret, & praecipuos barbarum auctores, Angustiae & Goreae Comitibus, capitis supplicio affici iusserit. Totum regnum ab Elisabethae Anglorum reginae nutu dependebat: quae in omni vita id semper egit, ut vicinis dominaretur, & manum ad consilia sua exsequenda, promptam semper atque aimatam haberet. Et vero semper tyrannicum est & crudele feminarum imperium. Quam Calero ab Hispanis capto Angliae reginae Legatis missis, Henrico IV. regi Christianissimo auxilia offerret, ac nonnulli de eius crudelitate, in primis ea quam in Scotiae reginam exercuisset, conquererentur, Rex, Frustra, vos, inquit, causas inuestigatis cur Elisabetha Mariam reginam emedio sustulerit, siquidem nulla unquam femina regnavit, cuius non insignis notetur crudelitas. Idem quum Elisabetha pro sumptibus quos in auxilia regi mittenda factura esset, Galerum tradi sibi pro pignore cuperet, praeter morem suum iurans, Legato his verbis respondit: *Alles, dite à vostre Maître, que j'aime mieux avoir reces un grand soufflet du Roy d'Espagne, que d'eller en chiquenaude.* Id est: Ite, & dicite Dominae vestrae, malle me ingentem alapam ab Hispaniarum rege accipere quam ab ipsa talitum. Quamvis autem in temporalibus rebus rerum Scotticorum arbitrium penes Elisabetham esset, in spiritualibus tamen supremam, uti in Anglia auctoritatem sibi numquam potuit comparare. Ac licet multos Principum ac procerum, ut & Ministrorum sibi haberet obsequentes, adeo ut ad eius praescriptum tam rempublicam quam sermones ad populum moderarentur: numquam tamen eandem quam in Anglia religionis formam introducere potuit: ut ex sequentibus facile patebit.

In Scotia vix integrum templum multo minus imaginem aut alia ornamenta in ijs reperias; forma religionis iam olim à Choxio ad Caluini & Bezae praescriptum redacta. Episcopi tamen & nomen & proventus aliquamdiu retinuerunt, donec ab hinc duodecim circiter annis reliquis Ministris petentibus tam dignitatis quam reddituum & quatuor introducta sunt, frustra renitente Iacobo VI. rege, ut pristini splendoris umbram aliquam in Ecclesia retineret. Episcopi quidam hanc imminutionem indigne ferentes, in An-

gliam se receperunt: Nobilitas vero quod Ministrorum praedae superfuit, inuolauit; utque possidere ea tuto sibi liceret Ordinum (e quibus multi quoque praedae erant participes) consensum & confirmationem impetravit. Psalmos Scoti decantant; in vernaculam linguam à Quilparto quodam Curione, miro Calendariorum conficiendorum artifice, translatos. Quo vero melius intelligatur, quantum Calvinistica Scottorum irreligiosa religio ab ea quae apud Gallos vsitatur discrepet, singularia quaedam illius ex Nobilibus Scoti, qui ad nos ob religionem confugit ore excepta breuiter hic indicabo. Baptismum itidem ut apud nos Galli Calvinistae administrant; nisi quod infantes in suggestum ad Ministrum deferuntur. Matrimonia nullo ritu peraguntur; ac ne annulis quidem subarrbantur. Ieiunia celebrant ijs quae apud Catholicos sunt plane contraria; quum plerique diebus Dominicis vsque ad vesperam à cibis abstineant, & quando alij Dominicae Resurrectionis memoriam cum gaudio recolunt, austeritatem victus sibi indicunt. Immo illum ipsum diem quo Cœnam suam celebrant; ieiunantes transigunt, quasi ob peccatum, quod scilicet buccellam panis illius sui Eucharistici deuorant, poenam sibi infligentes. Cœnam quando celebrant, primus panis buccellam vicino, inde alij alijs ordine porrigitur. Deinde poculum ad summum plenum circumferretur, atque ex eo magnis haustibus potatur. Mortui sine vlla pompa, cantu aut exsequijs sepeliuntur nisi quod in quibusdam locis campanula funeri praefertur, eaque signum datur. Baronum tamen ac Nobilium funeribus gentilia insignia praeferrunt. In adulterijs puniendis miram ac plane ab ea quae in Gallijs vsurpatur discrepantem rationem ac disciplinam sequuntur: quae poenam etiam ijs qui Missae interfuerunt constituta est. Sive vir sive vxor adulterij conuicti, in publica concione loco omnium oculis exposito non procul à suggestu vnde Minister concionem habet, tribus diebus Dominicis collocantur. Ibi nomine & cognomine à Ministro rogantur, quae ob causam in eum locum sint producti. Tum illi culpam suam fatentur, & delictum narrant; veniamque ab auditoribus circumstantibus petunt: quae etiam sonante grauate ipsis conceditur. Circa hoc aliquando ridiculum quid accidit. In oppido quodam regi ad concionem venturo, pegma fuerat apparatus

rum: Dum regis expectatur aduentus, iuencula adulterij accusata à Ministris iubetur in locum ad id destinatum ascendere. Illa pudoris & confusionis plena, dum huc illuc circumspicit, in locum regi præparatum ascendit, atque inde populo se ostentat, non sine multorum risu. Vbi hæc pœna adulterium à Consistorio est vindictum, ciuilibus quoque magistratus à reis pœnas sumit. Qui Missæ interfuisse conuictus fuerit, vili lacerna indutus (adulteris alba interula iniicitur) ad fores templi consistere iubetur interea dum Minister preces recitat, quibus finitis, ad concionem audiendam intronititur, & certo loco consistens, omnium oculis exponitur. Inde ubi finita concione rursus ad preces venit, ille templo vt ante exigitur, & ad fores stare iubetur. Et hæc quidem pœna pro Ministri arbitrio, sex mensibus fere continuatur. Ecce tibi puleram illam ridiculam Deformationis ideam. Quis non tam mirabilis ac miserabilis Reformationis auctores rideat? qui nihil rectum putant nisi quod ipsi faciunt, nihil probant nisi quod ex ipsorum officina fuerit profectum; O Babylonicæ turris ædificatores; qui tam misere Dei Ecclesiam deformastis, quid aliud expectatis quam vt propediem funditus opus vestrum destruat?

*Miserum! post tot cades, tot funera, totum  
Vsq; adeo varijs scelerum erroribus orbem  
Distrahier, passimque seri fera semina belli?  
Sed quando in fasus fuit hoc, age mente feramus  
Æqua, & speremus tandem meliora futura.*

DE MARIA SCOTIÆ REGINA,  
Quæ in Angliam fugit, ibique ab Elisabetha  
in custodiam datur. Dux Norfolciæ Morauij  
artibus euersus, supplicio afficitur:  
tandem & ipse Morauius  
trucidatur.

## CAPIT. XVII.

## ARGUMENTUM.

- I. Iacobus VI. Scotia rex coronatur.
- II. Regina è custodia euadit.

III. Elisabetha promissis confisa, in Angliam se recipit.

IV. Inter eam & Ducem Norfolciæ de matrimonio tractatur, cum huius exitio.

V. Mors Comitiss Morauia; nobis; Regina fratris.

VI. Regina sibi mutuo reconciliantur.

I. **T**Empus iam est vt in theatrum hoc nostrum res diuersissimas, felicitatem & infortunium, clementiam & crudelitatem, vitam & mortem bonum & malum producam. Et quemadmodum vna eademque catena & captiuum & custodem alligat: sic res plane inter se contrariæ, hoc loco à nobis sub vnum aspectum repræsentabuntur; & clarissimæ reginæ libertas & captiuitas vnis iisdemque vinculis adstrictis cerneatur. Videbis hic eandem è custodia elapsam, & ex inimicorum manibus liberatam, mox in crudeliores hostes incidere, & ab ijs à quibus salutem quærebat, misere perdi atque occidi, ô insignem prodicionem! Siccine, ô Elisabetha, brachium periclitanti cognatæ porrigis, vt mox in præsentissimum exitium eam detudas? siccine omnia amicitæ & beneuolentiæ signa das, vt prodicionem celes? siccine oppida & regnum eum subditorum crudelitatem fugienti præa ylo offers, vt in mortis nallam tanto facilius pertrahas? Recte Sophocles:

*Humana si consideret, dubio procul.  
Plura mala semper quam bona occurrent tibi.*

O crudelem illam secutim qua regius sanguis fusus, & candida illa ceruix abscissa est: cuius aciem Elisabetha dulci promissorum melle tam fraudulenter texit. Hinc Gallicus ille Poeta non sine causa exclamat:

*Hei mihi! qua pauidam subit admiratio mentem  
Narrantem quoties Gallum de cade Scotorum  
Audio reginæ. Tunc inquam: ô si Angliæ Mariæ  
Æmula virtutes imitari Isabella studeret,  
Vna duos soles nunc illa quidem insula haberet,  
Qua nunc sauitia insolita vestigia pandit.*

At vterque hic sol ingentem passus est eclipsin, ille quidem prodicionis infamia, hic indigna cæde obscuratus. Verumenimvero quemadmodum sol & reliqua astra cœlestia medias inter nubes multo maiora & lucidiora videntur: sic pulcherrima